

'Jeetje, vorm, wat doe ik daar eigenlijk aan?' was de eerste reactie van violdocent **Imme Tonkes** op de vraag van Arco. Even later besepte ze dat de improvisatie-opdrachten aan haar leerlingen en ensembles alles met vormgeving te maken hebben.

Vorm en muzikale fantasie

Imme Tonkes

Alle coupletten van *Memories* van Maroon kunnen meezingen, Bachs Menuet na een bezoek aan de Efteling herkennen... Ik sta regelmatig verbaasd over het auditief geheugen van leerlingen. Het muzikale verhaal is onbewust ingeprent. Iemand wil het concertje van Kuchler uit het hoofd spelen. Het begin blijkt al goed in de herinnering opgeslagen, maar verderop bedenkt de leerling per ongeluk een andere volgorde... Dit is het leermoment voor overzicht: de vorm!

Het bewust maken van muzikale bouwstenen en structuren kan op veel manieren. Met improvisatiewerkvormen geeft de leerling vorm aan een muzikaal verhaal. Leren door het zelf te doen. Met de vorm als vertrekpunt kun je invullen, kleuren, variëren. Bij andere spelopdrachten ontstaat de vorm vanuit inspiratie, afspraken, cues en interactie. Ik geloof dan in een schepping waar iedereen deel aan heeft: alles valt op zijn plek.

In de eerste exploratieve fase mag het rommelig klinken. Hier wordt het muzikaal materiaal onderzocht en krijgen leerlingen de ruimte om iets te maken dat niet direct vorm hoeft te hebben of perfect te zijn. Wat klinkt goed, wat geeft een kick en waar 'rommel je maar wat aan'? Waarom werkt het één wel en het ander niet? Reflecteren geeft stof voor nieuwe experimenten. Zoals: "Hoe vaak kun je een motief herhalen voordat het saai wordt? Wat kun je dan doen om de spanning erin te houden?" Mijn pedagogische doel is dat je met deze onderzoekende houding straks ook de geschreven muziek bekijkt. Welk materiaal is er en hoe werkt dat gevoelsmatig?

Beginners

Duidelijkheid is fijn, maar graag ook een beetje avontuur! In de eerste les viool leren we de vier snaren tokkelen. Als we de snaren van G naar E tweemaal spelen, vraag ik de leerling deze melodie af te maken. In deze eenvoudige vorm ontdek ik al snel hoe de frasering wordt

beleefd. Speelt iemand twee tonen, of maakt hij eenzelfde zinslengte? Als ik zelf een voorbeeld geef, luister ik of de leerling dit imiteert, een variatie of omkering maakt. Hier kan je al gaan benoemen wat vorm is. Zeker als we een rondo ervan maken, waarbij het eerste motief telkens terugkomt.

Met de woordritmekaartjes van Eberz laat ik leerlingen een ritme 'componeren' om deze als *ostinato* te spelen op een grondtoon. Een ander improviseert binnen een toonladder een melodie die moet eindigen op de grondtoon. Op een teken kunnen we vervolgens naar de mineur parallel en bijbehorende grondtoon met een ander *ostinato* ritme en karakter.

Uitgaande van bekende liedjes, zoals de Mug, Avondcanon, of Patrick Reel heb ik bouwstenen voor een arrangement op papier gezet, met improvisatieopdracht, begeleidingsmotieven en melodie. Met deze bouwstenen kunnen leerlingen gezamenlijk een groepsarrangement maken.

Na introductie van een opdracht in een ensemble of workshop gaan leerlingen in kleinere groepjes de opdracht zelfstandig uitwerken. Ze maken afspraken over het verloop, de vorm, om een minipresentatie te kunnen geven. Dit werkt goed als 15 minuten *break* in een orkestrepetitie, is mijn ervaring. Het spelniveau ligt vaak hoger dan het ont-

werpniveau, dus ik gebruik relatief eenvoudig materiaal.

"Het begint zo, dan komt dit, en dan spelen Irwin en Sofie mee. Op teken van Fie gaan we naar het slot. We spelen dan 3x dit ritme steeds luider..."

De volgorde kan mondeling worden afgesproken of genoteerd op een flap-over. Zo wordt de innerlijke voorstelling van het verloop getraind. Een beloofde presentatie aan elkaar geeft vaart aan de voorbereiding. Vlak voor opkomst worden de afspraken nog doorgefluisd. De toehoorders krijgen opdracht om de gekozen opbouw na te vertellen. Zo leren zij gericht luisteren naar de vorm elementen.

Open (werk)vorm

Zo vormgericht als bovenstaande voorbeelden, zo open kunnen andere opdrachten zijn, waardoor leerlingen zelf structuur leren aanbrennen in hun ideeën.

In de groep deden we eens 'mijn rare geluid'. Hoe maak je van één geluidje een verhaaltje? Hoe werk je dat idee zo uit dat het een ontwikkeling doormaakt? Bij ieder geluid werd een tekening gemaakt. De volgorde van tekeningen bepaalde de compositie.

Soundpainting is een spel waarbij een (hulp) dirigent spelers 'aan en uit zet' met afgesproken gebaren voor een bepaalde speelwijze; pizzicato, lange streken of tremolo. De vorm kan iedere keer anders zijn en ontstaat ter plekke. Van weinig naar meer spelers bijvoorbeeld. Of allen tegelijk beginnen en tegelijk stoppen.

Het tegenovergestelde spel is een improvisatie waarbij iedereen door elkaar speelt en er al spelend en luisterend gezocht wordt naar een gezamenlijke toon en een puls... van klankchaos naar structuur. We deden dit spel ooit zonder dirigent met een *cue* voor het slot.

Vaak combineer ik dergelijke opdrachten met een ingestudeerd stuk. De spontaniteit van een improvisatie en het houvast van een stuk verrijken elkaar.

Welke werkvorm?

Voor veel leerlingen is duidelijkheid noodzakelijk over 'wat nu eigenlijk de bedoeling' is. De gesloten opdrachten waarvan de uitkomst goed of fout kan zijn geven die zekerheid. Passende ritmes in de maatsoort, het juiste aantal maten solo, de goede toonsoort, de volgorde van akkoorden, een mooie opbouw van een arrangement. Binnen de vorm is ruimte voor eigenheid en creativiteit.

Voor andere leerlingen gaat een wereld open als de opdracht ruimer is, op fantasie en muzikale ontmoeting gericht. Een uitnodiging om op avontuur te gaan met een open einde. Als een vraag of probleem zich aandient, kun je dat samen verder uitdiepen.

Bij het noteren van 'composities' is mijn ervaring dat het denken het overneemt en er vaak minder muziek uitkomt dan ik spelenderwijs hoor. Niettemin kan notatie helpen om te ordenen. Opnemen met de telefoon is een mooie tussenweg.

Het vertrouwen dat 'de ordening der dingen' zich openbaart zonder dat we die 'erin moeten stoppen' steunt mij om de leerlingen te volgen in hun creatief proces. In deze ontmoeting leer ik veel over de muzikale structuur die al aanwezig blijkt en waar de ontbrekende schakels zijn. Dit is een belangrijke bron om uit te putten, bij iedere leerling anders. Vaak is er meer muzikale fantasie bij leerlingen in potentie aanwezig, dan we vermoeden. ||||

Genoemde voorbeelden staan op mijn website, waar nog meer materiaal te vinden is. Als je meer toelichting wilt, kunnen we een workshop of les afspreken.

www.vioollespraktijk.nl/bladmuziek/

Beginners: onder andere *Open Snaren Improvisatie*, *Patrick Reel*, *Ik ving vandaag een grote mug*, *Blues-schema*

Enigszins gevorderd/Strijkensemble: *Erev Shel Shoshanim*, *La Bamba*, *Dromerige Jazz Wals*, *Misirlou*

